

Marta Połtowicz-Bobak¹

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji „Magdalenian: chronology – territory – settlement structures”, Rzeszów, 18–20 września 2018 r.

Zagadnienia związane z osadnictwem zbieraczy i łowców przypadającym na końcową fazę drugiego pleniglacjału ostatniego zlodowacenia i początki schyłkowego plejstocenu, tj. czasy pomiędzy około 21 000 a 13 000 kalendarzowych lat temu, należą do najbardziej interesujących problemów w archeologii paleolitu i są przedmiotem żywych dyskusji zarówno na wschodzie, jak i na zachodzie Europy. W Europie Zachodniej i Środkowej na okres ten przypada powstanie, a następnie rozwój i ekspansja kompleksu magdaleńskiego (magdalenieno) – narodzonej w południowej Francji jednostki kulturowej, która objęła większość wyżynnej Europy. Jej wschodnie granice wyznaczają tereny Polski południowo- i środkowo-wschodniej. Geneza magdalenieno, jego chronologia i rozprzestrzenienie na obszarach wyżyn europejskich, strategie gospodarcze i osadnicze, kultura materialna, społeczna i duchowa – te wszystkie tematy stanowią przedmiot dociekań archeologów w wielu ośrodkach badawczych.

Najnowszymi badaniami nad kompleksem magdaleńskim poświęcona była międzynarodowa konferencja pt. „Magdalenian: chronology – territory – settlement structures”, która odbyła się w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego w dniach 18–20 września 2018 r. Konferencja została zorganizowana wspólnie przez Instytut Archeologii UR i Moravské Zemské Muzeum, oddział Anthropos w Brnie. Wzięli w niej udział badacze z sześciu krajów – Polski, Czech, Francji, Niemiec, Szwajcarii i Ukrainy. Była to druga konferencja poświęcona kulturze

¹ Dr hab. Marta Połtowicz-Bobak prof. UR, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, ul. Moniuszki 10, 36-015 Rzeszów, e-mail: marta.pb@archeologia.rzeszow.pl

magdaleńskiej organizowana bądź współorganizowana przez Instytut Archeologii UR. Pierwsza odbyła się w 2005 r.

Dwa dni obrad poświęcono przedstawieniu wyników badań nad problemami, które zostały określone w temacie konferencji. Nie zajmowano się najstarszymi fazami powstania i rozwoju kompleksu magdaleńskiego. Pierwsza sesja dedykowana została fazie środkowej, na którą przypadają ważne zmiany kulturowe na macierzystych terenach kompleksu magdaleńskiego (tj. południowej Francji i północnej Hiszpanii) oraz początek jego ekspansji na północ i wschód, a także początkom osadnictwa magdaleńskiego w Europie Środkowej. W centrum wszystkich wystąpień tej sesji były zagadnienia chronologiczne oraz omówienie kwestii występowania i znaczenia charakterystycznych elementów kultury materialnej będących nośnikami przynależności kulturowej. Dotyczy to głównie wyrobów krzemienych, rzadziej innych – narzędzi kościanych i wyrobów sztuki.

Pierwszy z referatów – autorstwa Anthony’ego Séchera i Mathieu Langlais z Uniwersytetu w Bordeaux dotyczył kwestii różnic i podobieństw pomiędzy dwoma typowo francuskimi facjesami magdalenieniu – tzw. magdalenieniu z navetami oraz magdalenieniu z ostrzami typu Lus-sac-Angles. Facjesy te częściowo współwystępują ze sobą. Autorzy przedstawili szczegółową analizę wielu czynników dotyczących geografii osadnictwa, jego chronologii oraz porównanie elementów kultury materialnej. Ich efektem jest teza o braku bezpośrednich genetycznych związków pomiędzy nimi. Facjes z navetami jest szczególnie istotny, ponieważ materiały związane z tą tradycją są pierwszym śladem magdaleńskim w Europie Środkowej. Początkom tego osadnictwa reprezentowanym przez dwa facjesy magdalenieniu – z navetami i z trójkątami nierównoramiennymi – poświęcone były kolejne wystąpienia – Andreasa Maiera i Amiry Adaileh z Uniwersytetu w Erlangen oraz Sebastiana Pfeifera z Uniwersytetu w Jenie. Dwa pierwsze odnosiły się do facjesu z trójkątami – jego znaczeniu chronologicznemu i kulturowemu, a także zagadnieniom technologicznym i funkcjonalnym tych form. Z kolei Sebastian Pfeifer na podstawie analizy narzędzi kościanych zaproponował hipotezę, że wśród materiałów z jednego z najważniejszych magdaleńskich stanowisk niemieckich – jaskini Kniegrotte – można zidentyfikować przedmioty, które da się połączyć z magdalenieniem z navetami. Spostrzeżenie to jest szczególnie istotne zwłaszcza w kontekście dyskusji nad rozprzestrzenianiem się tej odmiany magdalenieniu na obszarach pomiędzy Francją a Polską. Pomiedzy stanowiskami znanymi z terenów Francji i Polski (jaskinia Maszycka na Jurze Ojcowskiej) nie są jak dotąd znane żadne ślady obecności ludności związanej z tą tradycją. Zapropono-

nowana teza – bardzo interesująca i dobrze udokumentowana – jest intrygującym punktem wyjściowym do dalszych badań nad tym zagadnieniem.

Interesujący punkt widzenia zaproponowali także Jurij Demidenko z NANU w Kijowie wraz z zespołem, którzy doszukują się elementów mogących świadczyć o związkach kulturowych pomiędzy terenami środkowej i zachodniej Europy oraz o udziale zespołów środkowoeuropejskich w formowaniu się typowo zachodnioeuropejskiej kultury badegoule. Te propozycje, kontrowersyjne na tle obecnego stanu badań i dotychczasowej wiedzy, stanowią kolejny ciekawy problem, wart dalszych pogłębionych badań i dyskusji. Podobnie dyskusyjny, a jednocześnie niewątpliwie zasługujący na uwagę był drugi z zaproponowanych przez J. Demidenkę referatów, tym razem pod jego wyłącznym autorstwem, wskazujący na obecność elementów magdaleńskich wśród inwentarzy ukraińskich należących do innej tradycji kulturowej. Problem obecności ludności bądź tradycji magdaleńskiej na terenach położonych na wschód od Sanu i Bugu, a także możliwości kontaktów pomiędzy ludnością magdaleńską a zasiedlającą tereny dzisiejszej Ukrainy ludnością epigravecką jest jednym z najciekawszych, ale też wzbudzających niemałe emocje wśród badaczy.

Druga grupa zagadnień poruszanych w trakcie konferencji koncentrowała się na analizie struktur nieruchomych oraz przestrzennego rozplanowania stanowisk, a także na zagadnieniach eksploatacji terytorium przez grupy zbieraczy i łowców. Wśród poruszanych tematów znalazły się: porównanie osadnictwa w jaskiniach i na stanowiskach otwartych (Denise Leesch, Uniwersytet w Neuchatel), strategię zaopatrzenia w surowce kamienne w dolinie Rodanu (Pierre-Antoine Beauvais, Uniwersytet w Tuluzie), analiza ognisk na stanowiskach środkowoeuropejskich (Karolina Szpunar, Uniwersytet Rzeszowski) czy wreszcie niezwykle interesująca wieloaspektowa analiza funkcjonalno-przestrzenna stanowiska w Etiolles zaproponowana przez międzynarodowy zespół badaczy z Francji i Niemiec.

Trzecią grupą wystąpień były referaty poświęcone poszczególnym stanowiskom – polskim (Sowin – zespół z IA Uniwersytetu Wrocławskiego, Wierzawice – zespół z Uniwersytetu Rzeszowskiego i UMCS, Jaskinia Balcarka – Zdeňka Nerudova wraz z zespołem, Muzeum Morawskie Brno). Referaty te obok omówienia stanowiska zwracały uwagę na charakterystyczne dla każdego z tych miejsc problemy, takie jak funkcja, chronologia bądź wykorzystanie nowych metod analiz. Ostatnie wystąpienie poświęcono kulturze hamburskiej – jednostce kulturowej, która objęła tereny Nizy Środkowoeuropejskiego w okresie czę-

ściowo współczesnym osadnictwu magdaleńskiemu, a jednocześnie powiązanej z nim genetycznie (Markus Wild, Centrum Badań nad Archeologią Bałtyku i Skandynawii, Schleswig).

Kończącym punktem obrad plenarnych były prezentacje posterów oraz oryginalnych materiałów krzemiennych. Ten ostatni element, coraz częściej stanowiący integralną część konferencji naukowych, daje cenną możliwość zapoznania się z oryginalnymi zabytkami, ale także wymiany uwag pomiędzy badaczami.

Konferencję zakończono sesją terenową w skansenie w Sanoku.

Konferencja w Rzeszowie zgromadziła grono specjalistów zajmujących się omawianymi tu zagadnieniami. Większość z nich to osoby, dla których badania nad kompleksem magdaleńskim oraz okresem schyłkowego plejstocenu stanowią podstawowy kierunek aktywności zawodowej. Wszystkie wystąpienia były efektem najnowszych badań przygotowujących je autorów, dały też podstawy do intensywnej dyskusji i wymiany opinii.

Warto podkreślić, że spotkaniu rzeszowskiemu udało się zgromadzić badaczy od Francji po Ukrainę. Intensywne badania nad magdalenieniem toczą się w Europie Zachodniej i Środkowej, ale zajmujący się nimi specjaliści rzadko się ze sobą kontaktują. Bezpośrednia wymiana myśli w trakcie spotkań konferencyjnych ogranicza się najczęściej do zamkniętych kręgów badaczy zachodnio- bądź środkowoeuropejskich. Tym cenniejsza była więc okazja do spotkania w gronie archeologów z obydwu części Europy. Można tylko żałować, że zabrakło przedstawicieli ośrodków hiszpańskich i portugalskich, zajmujących się kolejnym ważnym centrum osadnictwa magdaleńskiego na Półwyspie Iberyjskim.

Wysoki poziom wystąpień, ożywiona dyskusja, wiele cennych uwag i spostrzeżeń, a także doskonała atmosfera i rysujące się plany kolejnego spotkania – te wszystkie elementy składają się na szczególną wartość konferencji. Warto też dodać, że uczestnicy, z których większość była w Rzeszowie po raz pierwszy, wielokrotnie podkreślali walory miasta – jego czystość, panującą tu życzliwą atmosferę, bogatą ofertę. Należy więc mieć nadzieję, że zakończone we wrześniu spotkanie nie było ostatnim.

Artykuły będące efektem konferencji zostaną opublikowane w renomowanym czasopiśmie naukowym „Anthropologia” wydawanym przez Moravské Muzeum w Brnie.